

У «Гомоні плюс» за 4 серпня минулого року (№31) було опубліковано статтю уродженця Маслянки, а нині мешканця Рівного Дмитра Войцеховського. Нещодавно Дмитро Павлович надіслав лист у редакцію, в якому, зокрема, пише:

"Я залишився єдиним жителем Маслянки, котрий може засвідчити загиблих вояків УПА. До переселення чехів і поляків після війни тут склалася така демографічна ситуація. 24 чеських родини мешкали тільки в селі. Їхні прізвища я пам'ятаю і могу назвати. Українських родин було 11, а польських – 6. Майже всі вони жили на хуторах.

В УПА із Маслянки було двоє жителів і обидва загинули. Іван Матвійович Гаган – у бою з ковпаківцями в листопаді 1943 року на окраїні Бояряк. Бій відбувся пізно ввечері. Гагана заблокували в хаті. Він відстрілювався з пістолета, убив двох ковпаківців, а одного поранив. Коли ковпаківці підпалили хату, Іван стрибнув у полум'я, трішки відбіг, а тоді його наздогнала кулеметна черга. Іван Гаган похований на пугачівському кладовищі. Його могила знаходиться неподалік входу на цвинтар. П'ять років тому я побував на його могилі, поклав букет польових квітів. Іван був нашим сусідом на хуторі. Нині там, де знаходилася його садиба, чисте поле.

Стах Никанорович Соколюк загинув влітку 1944 року в Аршчині у бою з червонопогонниками. Іван Гаган та Стах Соколюк були ровесниками, приблизно 1923-1924 років народження".

І ПАМ'ЯТЬ ОЖИВА НА СТРУНАХ СЕРЦЯ

Пропонуємо спогади Дмитра Павловича про події на теренах нашого краю у 1943-1944 роках та після війни.

1943 рік. Гітлерівські війська на східному фронті зазнають поразки за поразкою. Лінія фронту поступово наближається до наших теренів. Селяни переймаються проблемою: як вижити в умовах кровопролитної бойні? Як зберегти власні господарства, які годували родини?

Спостережливі люди звернули увагу, що через залізничну станцію Дубно у напрямку Німеччини проходять ешелони, завантажені худобою. Відступаючи, фашистське командування намагалося будь-яким способом знекровити господарку українських селян і таким чином підживитися за їх рахунок. Відтак виникла загроза, що гітлерівські війська, «драпаючи» у свій фатерлянд, залишать без корівок і наші родини, які в той час були переважно багатодітними. Невже малеча залишиться без молока?

Вирішили обзавестися козою. Тим паче, що німецька окупаційна адміністрація прискіпливо рахувала всяку селянську живність, а ось кіз у статистичні звіти не включала. Отож стали селяни розшукувати кіз на продаж, ціни на яких відразу поповзли вгору. Гроші тоді «не ходили», то за домовленістю кіз обмінювали переважно на зерно – своєрідний бартер воєнних літ. Найбільше кіз було у господарствах чехів. Я з мамою у Чеських Новинах у пана Крамського обміняли вівцю на козу і доплатили пуд жита. Отож у нашому хліві замекала кізонька, яка в господарстві була зайвою, бо тримали три корови.

У пору осінньої сівби 1943 року фронт ще більше наблизився до нашого краю. Наші діди і батьки, що були очевидцями Першої світової війни, припускали, що при загальній мобілізації на війну підуть усі чоловіки аж до 50-річного віку, а у селян заберуть коні. Та чи залишаться й самі села після воєнних дій? Скажімо, у 1915 році Малі Дорогостаї знаходилися на лінії вогню між австро-угорською і російською арміями. Тож колі люди повернулися у село, то не застали жодної вцілілої хати – усі згоріли. У центрі села лише бовваніли мури розбитої і спаленої церкви. Втім, передбачити, які руйнування і збитки спричинять воєнні дії цього разу було неможливо. Хоча люди розуміли: восени треба посіяти якомога більше озимини, а частину землі залишити під ярину. Така господарська стратегія була зумовлена тим, що після фронту всенюю засівати ниву без чоловіків буде нікому.

Висівали в землю жито, пшеницю, озимий ріпак. Раніше його мало хто сів, бо олію робили з лянки, льону, коноплі і навіть з маку. Щоправда, ріпак дехто вирощував як фуражну культуру. Отож люди стали шукати насіння ріпаку, бо якщо не залишиться свиней, то ріпакова олія стане єдиним джерелом жирів.

1943 рік видався врожайним і селяни були з хлібом. Та виникла проблема: як зберегти зерно під час воєнних дій? Усі зійшлися до єдиної думки: його треба закопувати. Виробили таку схему. На подвір'ї, де ніколи вода не затримується, викопували квадратну яму. Дно ями встелювали соломом, яку втрамбовували. Далі в яму поступово засипали зерно і щоразу до стінок ями щільно прикладали соломку. Зверху теж зерно встелювали соломом та прикладали шаром землі. Місце схову зерна замаскували сміттям, дерном тощо. І такий спосіб зберігання збіжжя виправдав себе. Коли лінія фронту віддалилася на захід, зерно відкопували, провіювали.

Звісно, взимку 1943-1944 років треба було чимось обігрівати хати. З лісу возили дрова, а вдома хазяї дрібно нарубували, щоб діти, дружини, літні батьки не мерзли за час їх відсутності.

Проблема схову селян під час воєнних дій стала вирішувати вже з 1942 року шляхом створення схронів. Коли 1 вересня 1939 року розпочалася німецько-польська війна, то польська адміністрація вимагала, щоб усі господарі мали схрони. Відтоді це польське словміцно закріпилося в місцевому діалекті. Схрони стали вдосконалювати, добре маскувати. Змушували це робити німецькі каральні та польські озброєні загони, особливо під час нападів на українські села. Внаслідок українсько-польського міжнародного протистояння. Його причина – «АК» – Армія Крайова стала нападати на українські села, де українці складали національну меншість, зокрема, на західному березі рік Західний Буг і Сян. Відомо, що цей конфлікт поширився на Волинь і Галичину, від чого на наших теренах потерпала польська національна меншість. У нашому краї першим запало село Стомори.

На початку грудня 1943 року із Млинова втекла окупаційна адміністрація. Несподівано у селах з'явився військовий підрозділ. Люди сприйняли його за каральний загін і стали розбігатися. Але вони нікому не загрожували. З'ясувалося, що це військова частина, сформована із німецьких селян. Це були миролюбно налаштовані люди, котрі навіть намагалися чимось допомогти нашим селянам. Однак грудні роботи не було, хіба що заготівля дров. На німецьких військових не було ніяких скарг, вони не вкрали у селі жодної курки чи іншої

живності. Через кілька тижнів їх терміново відправили на фронт.

Через деякий час з боку Олики у напрямку Дубно майже до рухалася піша колона гітлерівських військ. Серед них було багато власовців, в тому числі донських козаків, котрі казали, що виходять з оточення із польських районів. Вони поспішали і їх цікавили хіба що коні і вози, яких позабрали у селян, в тому числі і в моего батька. Стайні залишилися тільки лоша.

Колона німецьких автомашин поблизу ужинецького перехрестя розгромив загін УПА. За це гітлерівці спалили село Ужинець. Деякі пізніше на перехресті закріпилися підрозділ радянських військ Князев, який полонив близько двохсот мадярів, коли ті з Млинова прямували в Дубно, де закріпилися німецькі війська.

Невдовзі з боку Луцька через Маслянку пройшло близько німецьких танків, серед яких переважали «Тигри». Вони розгромили підрозділ Князева, зняли блокаду ужинецького перехрестя і направилися в Дубно. Північну частину нашого району гітлерівці залишили без боїв, зосередивши військовий потенціал на лінії оборони, яка проходила в основному по річці Іква. Південна частина району залишилася під німецькою окупацією.

Коли ввійшли радянські війська, то вже їх перші підрозділи позбирали у селян коні і вози. У кращому разі замість пари коней впукали у стайню коростяву худючу шапку без шерсті. Селяни так коней лікували, відгодовували, та приходив другий загін і знову проводив «бартер».

Сформована задалегідь адміністрація району розмістила Чеських Новинах, бо Млинів перебував у прифронтовій зоні. Для харчування воїнів на фронті потрібні були м'ясні продукти. В той час Радянська Армія забезпечувалася м'ясними консервами зі США. Не дивно, що місця стоянки радянських військ рясніли порожніми півкілограмовими бляшанками з написами англійською і російськими мовами: «Свиная тушонка». Яловичину зберігали у квадратній формі високих консервах. Банки з-під маргарину я вперше у житті побачив, а важили вони 3-4 кілограми.

У другій половині лютого 1944 року оголосили загальну мобілізацію чоловіків 1896-1926 років народження. 17 лютого колона чоловіків села Малі Дорогостаї у супроводі кількох автоматників пішла направилися в Рівне. У Дубні тоді ще перебували окупанти.

Я стояв біля старої дикої груші, що росла на околиці села, і проводжав прощальним поглядом колону односельчан, яка розтягнулася вздовж шосе. Дивився на засмучені обличчя земляків, котрі залишили сім'ї, господарства. Вони розуміли, що далеко не повернуться у рідне село.

У складі колони були і учасники УПА, котрі входили у військові формування (сотні), а також ті, що в них не входили, працювали своїх господарствах. Частина білців УПА вирішила продовжувати війну з гітлерівцями уже в складі радянських військ. Інша частина пішла у підпілля або залишилася у великих лісах у складі військової формування УПА. Вони сподівалися на неминучість війни США проти СРСР після розгрому фашистської Німеччини. Тоді з'явилася можливість вести широкомасштабну війну за незалежність України, справді, така війна згодом розпочалася, яку Уїнстон Черчілль визнав як «холодну»...

Дмитро ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ

М. Пів